

**BIBLIOTĒKAS PAKALPOJUMI UN STUDIJU
INFORMATĪVĀ ATTĪSTĪBA**

**LIBRARY SERVICES AND INFORMATIONAL
STUDY DEVELOPMENT**

Бібліотека університету як інформаційно-навчальне середовище: практики організації

Людмила Василівна Савенкова

*Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова.
Наукова бібліотека. Директор, кандидат педагогічних наук, доцент*

Библиотека университета как информационно-образовательная среда: практики организации

Людмила Савенкова

*Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова.
Научная библиотека. Директор, кандидат педагогических наук, доцент*

University library as an information-educational sphere: organizational practices

Ludmyla Savenkova

National Pedagogical Drahomanov University. Research Library. Director

Аннотация. Рассматриваются вопросы развития информационно-образовательной среды, связанные с внедрением инновационных информационно-коммуникационных технологий в сферу образования. Обговариваются аспекты новых подходов к формированию информационно-образовательной среды в библиотеке университета. Уделяется внимание «реальной» и «виртуальной» составляющим университетской библиотечной среды. Обращается внимание на усиление экспансии библиотек во внешнее информационное пространство и формирование в самих библиотеках гибкой высокотехнологичной среды без жесткого регламентирования пространства. Подчеркивается значение организации среды библиотеки, ориентированной на потребности читателя по так называемой «человеко-ориентированной» модели.

Ключевые слова: *информационно-коммуникационные технологии, информационно-образовательная среда, информационная среда библиотеки университета, человеко-ориентированная модель.*

Abstract. This article deals with the problems of information-educational development connected with the application of information-communicative technologies in the educational sphere. The newest approach to the aspects of the information-educational forming area in a university library are discussed, paying attention to the «real» and «virtual» constituents of the university library sphere. The author admits the library expansion in an outside information expanse, underlines the problem of forming a flexible, high-technological area without strong regulatory impact on this sphere in a university library, and the importance of the organization of a library focusing on reader's needs – the so called reader-centered model of library.

Keywords: *information-communicative technologies, information-educational sphere, reader-centered model of library, university library sphere.*

У життєвому циклі людини інформація відіграє все більшу роль, пронизуючи усю її діяльність. Формується інформаційний спосіб життя, складається уявлення про інформаційну інфраструктуру, інформаційне середовище. Швидко змінюючись інформаційне середовище впливає на всі сфери людської діяльності і, безумовно, на освіту.

Актуальним питанням у розвитку інноваційних напрямків у роботі вищих навчальних закладів є організація сучасного навчального середовища, яке дасть можливість перейти до впровадження нових принципів освітньої діяльності.

Необхідність змін в організації навчального середовища пов'язана із новими реаліями розвитку інформаційного суспільства та новими потребами у освітній сфері.

У сучасних дослідженнях увагу вчених і практиків привертають усі компоненти освітнього процесу, які утворюють інформаційно-навчальне середовище навчального закладу. Навчальне середовище створюється і розвивається задля ефективної комунікації усіх учасників освітнього процесу. Відсутність у спеціаліста компетенцій володіння відповідними технологіями апріорі обмежує його професійні можливості, позбавляючи прогресивних тенденцій у освітній діяльності. Інформаційно-навчальне середовище повинно задовольняти потреби особистості в успішній соціальній адаптації, професійному становленні.

Досягнення освітніх результатів безпосередньо пов'язане з успішною реалізацією навчальної діяльності, яка визначається використанням інноваційних технологій, методів, організаційних форм і засобів. Однією з умов цього є перехід до принципово нових можливостей, які надають нам інформаційно-комунікаційні технології у тому числі їх використання у діяльності університетської бібліотеки. Саме бібліотека є потужною інформаційною складовою навчального середовища університету.

На включеність бібліотек вищів у освітній процес впливає низка факторів: інформаційні, соціально-правові і технологічні. До інформаційних факторів належать забезпеченість бібліотек інформаційними, методичними, педагогічними ресурсами, які сприяють підтримці неперервної освіти; до соціально-правових – нормативно-правова база бібліотек, як публічних центрів правової соціально-значимої інформації; до технологічних факторів, у першу чергу, варто віднести рівень комунікаційних технологій бібліотек.

Із впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, комплексної інформатизації інформаційне середовище бібліотеки значно розширилось, змінились алгоритми пошуку освітньої інформації, інформаційна поведінка користувачів, їх особистісні інтереси. За допомогою технічних засобів та телекомунікацій відкривається величезний світ інформації з можливістю для користувача самостійного її пошуку через інформаційні банки даних різних наукових, освітніх та інформаційних центрів, можливістю обговорювати проблеми із студентською спільнотою і науковцями із різних країн, обмінюватись досвідом, спостереженнями, здійснювати різноманітні проекти, самостійно знаходити необхідну літературу та методики, робити висновки, приймати рішення. Тому вирішення проблем інформаційного забезпечення системи освіти, накопичення і надання педагогічної інформації різноманітного призначення, створення єдиного інформаційного простору є для бібліотек навчальних закладів нагальною необхідністю.

Для того, щоб бібліотеки вищих навчальних закладів змогли стати повноправними учасниками освітнього процесу, їм, на думку Н.В. Збаровської, необхідно вирішити декілька основоположних проблем:

1. Створити сучасну концепцію діяльності бібліотек з розвитку інформаційно-освітнього середовища на базі нових комунікаційних технологій, які сприяють інтеграції знань. Концепції, яка б визначила систему уявлень про призначення бібліотеки вищого навчального закладу як учасника процесу безперервної освіти. Це завдання потребує не лише активізації використання інформаційних та технологічних ресурсів бібліотек, але і створення умов навчання, визначених зусиль з формування і розвитку

інформаційної культури особистості студентів.

2. Організувати особистісно-орієнтований підхід у роботі з читачами – провідного педагогічного принципу, який передбачає рівноправність учасників інформаційно-комунікативного процесу, що відбувається у бібліотечному середовищі. Це припускає, з одного боку активне використання у бібліотечному обслуговуванні користувачів різноманітних педагогічних методів, прийомів і технологій, створення комфортного бібліотечного середовища (реального і віртуального); з іншого – формування у співробітників бібліотек системи ціннісних орієнтацій та багатокультурних навичок в умовах відкритого інформаційного простору, психолого-педагогічної підготовки до роботи з різноманітними категоріями користувачів, з новими інформаційними технологіями (Збаровская, 2006).

Такий підхід передбачає, з одного боку, активне використання у бібліотечному обслуговуванні користувачів різноманітних педагогічних методів, прийомів і технологій, створення комфортного бібліотечного середовища (реального та віртуального); з іншого боку – формування у співробітників бібліотеки системи ціннісних орієнтацій і полікультурних навичок в умовах відкритого інформаційного простору, психолого-педагогічної підготовки до роботи з різноманітними категоріями користувачів, з новими інформаційними технологіями.

Відомий бібліотекознавець М. Я. Дворкіна запропонувала розуміти бібліотечне середовище як сукупність визначених складових внутрішнього середовища бібліотеки – інформаційну, матеріальну, емоційну, психологічну, культурну, екологічну, тобто бібліотечне середовище це все що оточує працівника і користувача у бібліотеці. Оточення читачів і бібліотекарів організовує їх поведінку і впливає позитивно або ж негативно на їх діяльність, як похідної від соціально-ціннісного культурного спрямування неперервної освіти і самоосвіти особистості, з обов'язковим урахуванням освітньої традиції даного суспільства (Дворкіна, 2001, с.27).

Сучасну бібліотеку університету і зокрема бібліотеку педагогічного університету варто розглядати як невід'ємну частину загального інформаційно-навчального простору із «реальною» і «віртуальною» складовою. Середовище власне бібліотеки за пропозицією представника Британської вищої школи дизайну В.В. Зверевич можна розглядати як «совокупность имеющихся в ее распоряжении площадей (объемов), в которых хранятся документы на твердых носителях и осуществляется операционно-технологическая и коммуникационная деятельность библиотекари, а также неосвещаемые физические места, в которых происходит обращение электронных ресурсов, включающая в себя память библиотечного компьютера и телекоммуникационные каналы связи (как проводные так и беспроводные)» (Зверевич, 2011). Із даного визначення можна зробити висновок, що середовище бібліотеки можна поділити на дві частини: фізичну як таку, що є у наявності перед очима тобто «реальну» й ту, що не можна побачити безпосередньо, фізично невідчутна або «віртуальна».

Площі для зберігання фонду на «фізичних» носіях тобто друковані видання, диски, аудіо- та відеокасети, серверні для зберігання власних електронних ресурсів бібліотеки, зони обслуговування, службові зони, внутрішні інтер'єри – все це, на думку В. В. Зверевича, «реальна» складова, а «віртуальна» складова це електронні ресурси та сервіси доступ до яких здійснюється в режимі онлайн. «Віртуальну» складову автор пропонує називати «електронним простором бібліотеки», який знаходиться як усередині самої бібліотеки (АРМи, точки доступу, власні бази даних бібліографічні і повнотекстові, веб-сайт бібліотеки) так і зовні

(сервери провайдерів електронних ресурсів, телекомунікаційні канали зв'язку, бібліотечні блоги, професійні групи у соціальних мережах). Наявність зовнішньої частини електронного простору бібліотеки надає можливість доступу до віддалених ресурсів. Посилення експансії бібліотек у зовнішній простір через розвиток своїх сайтів, збільшення професійних груп і форумів у соціальних мережах, зростання активності бібліотечних блогів, а також розвиток і розповсюдження «мобільних бібліотек» дає можливість користуватись інформаційно-бібліотечними ресурсами як у внутрішньому середовищі бібліотеки так і у зовнішньому електронному просторі. Можливість використовувати електронні ресурси будь якої бібліотеки як у її внутрішньому так і зовнішньому веб-просторі примушує розглядати проектування бібліотечного середовища, особливо з точки зору його як складової інформаційно-навчального середовища вищого навчального закладу не лише з практичної, але і з теоретичної точки зору. Професор Л. З. Амлінський переконаний у тому, що «библиотека может и должна рассматриваться как связующее звено между всеми субъектами единой информационной и социокультурной инфраструктуры» (Амлинский, 2011), а виконуючи це завдання, бібліотека повинна раціонально організувати своє середовище, бути привабливою для свого користувача, створюючи комфортні умови для навчальної і наукової роботи.

Все активніше бібліотека виходить за межі свого внутрішнього середовища у зовнішній простір. Бібліотека і всі складові її середовища починають розглядатися як соціальний ресурс. А це, на думку К. Б. Лаврової, виступає фактором інституціалізації самої бібліотеки у суспільстві в цілому і в місцевій спільноті тобто і в університетській спільноті також.

У висновку, що наводить В. В. Зверевич у статті «Реальная» и «виртуальная» составляющие пространства современной библиотеки» наголошується, що вектор розвитку бібліотеки представляється посиленням експансії бібліотек у зовнішнє середовище, змінами всередині самих бібліотек у процесі їх пристосування до змін, формуванням у бібліотеках гнучкого високотехнологічного середовища без жорсткого регламентування простору. Це представляється абсолютно істотним для університетської бібліотеки на фоні зміни парадигми інформаційно-освітнього середовища. Якщо ще декілька років тому це було достатньо закрите середовище, що забезпечувало діяльність конкретного закладу своїми «внутрішніми» силами, то тепер картина змінюється. Сучасні культурні та організаційні форми інформаційної взаємодії за умови відповідної компетентності учасників навчального процесу розсувають кордони освітнього простору, він починає існувати «поза стінами», що сприяє його глобалізації, збагачує, а, відповідно, позитивно впливає на освітній результат конкретного суб'єкту освітньої системи.

Формування особистості студента через інформаційно-навчальне середовище бібліотеки є безперервним процесом, у якому поєднуються когнітивний (пізнавальний), технологічний (навички застосування інформаційних технологій), аксіологічний (мотиваційно-ціннісний) та особистісний (емоційний) компоненти.

Кожен засіб навчання, який використовується у освітньому процесі, має свої сильні і слабкі технологічні сторони, тому гнучка комбінація та врівноважений баланс це кращий спосіб їх використання.

Спираючись на викладені вище сентенції, провідні фахівці Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова працюють у напрямку розробки і розвитку таких складових компонентів інформаційно-бібліотечного середовища, які дозволили б удосконалювати наукову і навчальну діяльність вишу. Не залишається поза увагою традиційна інформаційно-ресурсна

база бібліотеки. Комплектуються і організовуються паперові фонди бібліотеки задля надання можливості використання цього класичного наукового і навчального ресурсу усім бажаючим з університетської спільноти Традиційно кожен читач має право і можливість отримати бібліографічну консультацію, або довідку за фізичної присутності у стінах бібліотеки. Нерідко саме такі консультації-бесіди дозволяють глибше і детальніше зануритися у проблему пошуку користувача і, відповідно, підвищити релевантність виконаного запиту. Саме індивідуальне бібліотечно-бібліографічне обслуговування є найбільш ефективним для конкретного користувача і найбільш позитивно сприймається ним. Окрім площини міжособистісних контактів середовище бібліотеки проявляється також у традиційних формах, що ідентифікуються як культурно-дозвіллєві – музичні вечори, літературні вітальні, художні виставки тощо. Величезною популярністю серед студентів користується вже вчетверте проведена «Ніч у бібліотеці» із циклу тематичних заходів. У таких заходах поєднуються лекції, виступи, ігри, перегляди кінофільмів, виставки, читання вголос, виставки, екскурсії по фонду бібліотеки та екскурсії нічним містом тощо. Така форма дала можливість читачам зовсім у іншому аспекті побачити бібліотеку. Середовище бібліотеки проявляється також через предметний простір тобто через комфортний, функціональний інтер'єр. Створенням комфортних умов у нових реконструйованих залах бібліотеки опікуються співробітники, оформляючи затишні місця для індивідуальної роботи та зали для проведення різноманітних заходів. Особливу увагу приділяють бібліотекарі розвитку «віртуальної» складової інформаційного середовища бібліотеки. Бібліографічні бази даних електронного каталогу з посиланнями на повні тексти відкритих документів, доступні у мережі Інтернет; віртуальна бібліографічна служба «Запитай бібліотекаря» та служба електронної доставки документів; електронний архів наукових публікацій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (ENPUiR); електронна колекція оцифрованих видань з фонду рідкісних книг «Михайло Драгоманов – видатний діяч України», контент якої представлений у базі даних Europeana; сторінка у соціальних мережах, інші розділи – це компоненти представлення бібліотеки через власний веб-сайт у зовнішньому інформаційному середовищі. Розуміючи сучасні тенденції розвитку нового суспільства знань, що рухається у площині інформаційно-комунікаційних технологій, використання електронних засобів у всіх сферах життєдіяльності, працівники бібліотеки прагнуть відповідати сучасним потребам своїх користувачів, організовувати інформаційно-бібліотечне середовище у відповідності із новими тенденціями.

Наприкінці варто акцентувати увагу ще на такому важливому аспекті розвитку інформаційно-навчального середовища бібліотеки як комунікаційний. За результатами незалежного дослідження замовленого британським урядом була запропонована, так звана громадянсько-центрична модель комунікації, заснована на висновку, що всі повідомлення, адресовані громадянам, повинні стосуватися не того, що уряд вважає за важливе, а того, що є важливим для громадян. Таку ж модель можна запропонувати і для сучасної бібліотеки університету тобто читаче-центричну модель комунікації у її середовищі.

І ще один принцип, яким керуються британські урядовці і який може бути взятий на озброєння діяльності бібліотеки полягає у такому: ми не чекаємо поки люди прийдуть до нас, ми йдемо до них самі, тобто комунікація – не те що виходить, а те, що доходить (Т. Граут-Сміт, 2009).

Потрібні великі зусилля аби для користувачів стало і потребою і звичкою звертатись до інформаційних послуг бібліотеки для свого блага. Бібліотеки

роблять правильний крок, акумулюючи в центрі своєї комунікації потреби та інтереси користувачів. Переконаливим свідченням успіху такої нової комунікації може слугувати статистика відвідувань в тому числі віртуальних.

Списки використаних джерел інформації

1. Амлинский, Л.З. Организация внутреннего пространства научных библиотек информационного общества / Л.З. Амлинский // Научные и технические библиотеки. – 2011. – №8. – С.25-35.
2. Граут-Сміт, Т. Сучасна урядова комунікація : приклад Великої Британії / Тім Граут-Сміт, Ліля Побережська, Людмила Гуменюк // Запровадження комунікацій у суспільстві : зб. статей за результатами круглого столу «Запровадження світових стандартів комунікацій між владою та громадськістю – план дій для України». – Київ, 2009. – С.15-19.
3. Дворкина, М.Я. Информационное обслуживание: социокультурный подход / М.Я. Дворкина. – Москва : ИПО Профиздат, 2001. – 112 с.
4. Дунаева, Н.В. Информационно-образовательная среда вузовской библиотеки как фактор формирования информационной культуры личности студента [электронный ресурс] / Дунаева Наталия Владычевна. – Режим доступа: <http://rba.timacad.ru/?q=node/27>. – Название с экрана.
5. Збаровская, Н.В. Формирование информационно-образовательной среды современных библиотек / Н.В. Збаровская // Библиотековедение. – 2006. – №4. – С.50-54.
6. Зверевич, В.В. Пространство современной библиотеки: понятие, организация, развитие / В.В. Зверевич // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса [электронные ресурсы] : материалы конференции. – Электронные данные. – Москва : ГПНТБ России, 2011. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Загл. с этикетки диска. – ISBN 978-5-85638-150-3.
7. Ясвин, В.А. Образовательная среда: от проектирования к моделированию / В.А. Ясвин. – Москва, 2001. – 368 с.